

LÝ THUYẾT MẠNG LƯỚI CHÍNH TRỊ: LỊCH SỬ HÌNH THÀNH VÀ VAI TRÒ TRONG NGHIÊN CỨU KHOA HỌC CHÍNH TRỊ HIỆN ĐẠI

HỨA HUY HOÀNG*

Ngày nhận bài: 17/3/2024 Ngày thẩm định: 20/3/2024 Ngày duyệt đăng: 20/5/2024

Tóm tắt: Mạng lưới chính trị gần đây đã trở thành một trong những lý thuyết nghiên cứu chính trị nhận được nhiều sự quan tâm và ứng dụng vào quá trình phân tích mối quan hệ của các chủ thể tham gia vào đời sống chính trị cũng như cách thức quản trị nhà nước hiện đại. Bài viết giới thiệu khái quát về lý thuyết mạng lưới chính trị, nguồn gốc và quá trình hình thành lý thuyết mạng lưới chính trị, các yếu tố tác động của thời đại đến sự hình thành lý thuyết mạng lưới chính trị. Từ đó, nhìn nhận, đánh giá vai trò của lý thuyết mạng lưới chính trị trong nghiên cứu khoa học chính trị hiện đại.

Từ khóa: mạng lưới chính trị; khoa học chính trị; giá trị dân chủ

1. Đặt vấn đề
Sau hơn 30 năm chấm dứt thời kỳ Chiến tranh lạnh (năm 1991), cùng với những tác động to lớn của cách mạng khoa học, công nghệ hiện đại và quá trình toàn cầu hóa, cục diện thế giới có nhiều thay đổi mạnh mẽ. Sự mở rộng mạng lưới kết nối giữa các quốc gia đa dạng trên nhiều lĩnh vực đã làm thay đổi kết cấu của các không gian địa kinh tế, địa chính trị, cấu trúc quyền lực quốc gia hay phương thức quản trị nhà nước và xã hội. Trong bối cảnh sự phụ thuộc lẫn nhau ngày càng phổ biến, đi cùng thành tựu phát triển là những thách thức, bất ổn mà các quốc gia đang phải đối mặt và giải quyết. Theo đó, mô hình cổ điển lấy nhà nước làm trung tâm không thể đáp ứng yêu cầu phát triển của xã hội.

Khái niệm và lý thuyết mạng lưới chính trị được ra đời từ nhu cầu thực tiễn phải có một phương thức quản lý và vận hành nhà nước phù hợp với giá trị dân chủ hiện đại, khi phương thức phân quyền, phân cấp hệ thống quản trị nhà nước cổ điển dần trở nên cứng nhắc, áp đặt và không bảo đảm được công bằng cho các nhóm đối tượng khác nhau trong xã hội. Lý thuyết mạng lưới chính trị đã góp phần giải thích phương thức vận hành giữa các thành phần trong mạng lưới cấu thành nên một nhà nước hiện đại, nơi người dân được tham gia quyết định chính trị tác động đến cuộc sống và chính tương lai của họ. Việc nghiên cứu lý thuyết mạng lưới chính trị không chỉ phản ánh xu hướng vận động của các lý thuyết quản trị nhà nước khác nhau gắn với sự phát triển của đời sống xã hội hiện đại, mà còn phản ánh sự phức tạp trong cấu trúc xã hội, mối quan hệ giữa các thành phần trong xã hội đối với lĩnh vực chính trị, cũng như những đòi hỏi ngày càng

* ThS, Học viện Chính trị khu vực II, Học viện Chính trị quốc gia Hồ Chí Minh

cao của người dân và tính dân chủ trong đời sống của các quốc gia hiện nay.

2. Lịch sử hình thành lý thuyết mạng lưới chính trị

Sự hình thành và ra đời khái niệm “mạng lưới chính trị” gắn với sự vận động và phát triển của đời sống xã hội, được nghiên cứu trong mối quan hệ thống nhất giữa nhận thức luận với bản thể luận. Theo đó, tiền đề cho sự xuất hiện của lý thuyết mạng lưới được nhận thức trước hết trong các nghiên cứu khoa học xã hội, thực tiễn quá trình phối hợp và quản trị nhà nước của các quốc gia⁽¹⁾. Theo thời gian, khái niệm và lý thuyết mạng lưới chính trị ngày càng được phát triển và hoàn thiện, phù hợp với nhận thức và thực tiễn vận hành đời sống kinh tế, chính trị, xã hội gắn với các hệ giá trị, tiêu chuẩn mới về dân chủ hiện đại và quản trị quốc gia.

Trên thực tế đã có những nghiên cứu về nguồn gốc cũng như lịch sử hình thành các kết nối mạng lưới nói chung và mạng lưới chính trị nói riêng⁽²⁾. Trong đó, có những nghiên cứu tìm cách chứng minh các mạng lưới tồn tại từ lâu đời trong lịch sử, gắn với mối quan hệ xã hội của con người, hình thành trong quá trình liên kết các nhóm cộng đồng, phát triển các kiểu hình thức nhà nước, quá trình quản lý nhà nước và xã hội. Một trong những phân kỳ thời đại “nổi mạng” được Niall Ferguson đưa ra từ góc độ nghiên cứu lịch sử với hai giai đoạn chính: Giai đoạn đầu theo sau sự ra đời của máy in ở châu Âu vào cuối thế kỷ XV và kéo dài đến cuối thế kỷ XVIII; Giai đoạn hai từ những năm 1970 đến nay. Trong đó, thời kỳ trung gian giữa hai giai đoạn này (từ cuối những năm 1790 đến cuối những năm 1960) là sự thắng thế của kỷ nguyên toàn trị độc tài, chiến tranh và chủ nghĩa đế quốc⁽³⁾.

Thực tế, hướng nghiên cứu về lý thuyết mạng lưới, trong đó có mạng lưới xã hội và các loại mạng lưới khác bắt đầu tích cực được đề xuất giải thích vào những năm đầu thế kỷ XX, chủ yếu trong một số ngành khoa

học xã hội, như xã hội học, tâm lý học xã hội, khoa học chính trị. Trong đó, các nghiên cứu về mạng lưới xã hội được đặt ra dựa trên ý tưởng mọi vấn đề trong đời sống xã hội từ kinh tế, chính trị, văn hóa, xã hội đều tác động, chi phối và liên kết với nhau thông qua các mạng lưới⁽⁴⁾. Một số nghiên cứu ứng dụng lý thuyết về mạng lưới đã được các nhà nghiên cứu công bố, như nghiên cứu của Georg Simmel (năm 1917) về *mạng lưới trong các cấu trúc xã hội*; nghiên cứu của Jacob Moreno (năm 1932) về *cấu trúc mạng lưới nhóm các mối quan hệ tâm lý tình cảm*; nghiên cứu của Claude Lévi-Strauss (năm 1969) *đề xuất nguyên tắc tổ chức xã hội theo cách tiếp cận mạng lưới theo các trật tự khác nhau*⁽⁵⁾. Đến năm 1977, Mạng lưới phân tích mạng xã hội quốc tế (INSNA) được thành lập với tư cách là một hiệp hội học thuật đầu tiên nghiên cứu chuyên sâu và thực hành phân tích mạng xã hội. Mạng lưới phân tích mạng xã hội quốc tế đã xuất bản hai tạp chí Social Networks và Connections để tạo không gian nghiên cứu và trao đổi học thuật về các mô hình lý thuyết mới và ứng dụng các phương pháp tiếp cận mạng lưới khác nhau. Đây là những tiền đề minh chứng cho sự khởi phát và ngày càng phổ biến của việc nghiên cứu lý thuyết mạng lưới trong khoa học xã hội.

Từ bối cảnh tác động của cục diện thế giới diễn ra từ những thập niên đầu thế kỷ XX và sự phát triển trong nhận thức chung về lý thuyết mạng lưới và lý thuyết mạng lưới trong đời sống xã hội, theo đó, khoa học chính trị cũng bắt đầu nghiên cứu, phân tích lĩnh vực chính trị thông qua các lý thuyết mạng lưới. Trong lĩnh vực nghiên cứu chính trị, ý tưởng về sự tồn tại của lý thuyết mạng lưới bắt đầu tập trung đề xuất nghiên cứu từ năm 1930, cùng với sự phát triển mạnh mẽ về kinh tế, khoa học, kỹ thuật và tri thức khoa học, thì các giá trị dân chủ lại bị bóp nghẹt trong không gian chính trị độc tài, chiến tranh và chủ nghĩa đế quốc. Do đó, những ý tưởng về sự mở rộng

dân chủ trong lĩnh vực chính trị, sự tham gia rộng rãi của các cá nhân, tổ chức trong xã hội vào các quyết định chính trị là vấn đề nhận được nhiều những sự quan tâm nghiên cứu.

Một trong số những nghiên cứu đầu tiên về lý thuyết mạng lưới chính trị có thể kể đến là nghiên cứu của Ernest S. Griffith, ông tập trung phân tích những bất cập trong hoạt động của chính phủ truyền thống với một môi trường chính trị áp đặt và xu hướng kết nối giữa các chủ thể tham gia vào hoạt động chính trị đang được thiết lập, có vai trò quyết định tới hoạt động chính trị⁽⁶⁾. Năm 1950, Leiper Freeman trong sách chuyên khảo về các tiến trình chính trị đã tập trung nghiên cứu hệ thống chính trị con ở cấp liên bang với tư cách là hệ thống mạng lưới, chứng minh sự tương tác tích cực trong việc cung cấp các dịch vụ xã hội và sự gia tăng nhu cầu của người dân, trong đó, ngành lập pháp và hành pháp dần chiếm vai trò ngày càng quan trọng và tích cực đối với nền chính trị quốc gia⁽⁷⁾. Đặc biệt, vào những năm 1960 - 1970, lý thuyết mạng lưới chính trị thực sự nhận được nhiều sự quan tâm nghiên cứu gắn với mô hình quản lý trong điều kiện phát triển mới với giá trị dân chủ ngày càng được đề cao. Trong đó, lý thuyết nghiên cứu mạng lưới chính trị ban đầu được sử dụng nhiều để nghiên cứu quá trình hành chính công trong đời sống chính trị của các quốc gia, cách thức can thiệp chính sách và vận hành chính sách công của các thành phần tham gia vào quá trình chính trị.

Những năm 1970 - 1980 chứng kiến sự phát triển tích cực của mạng lưới chính trị, trong các nghiên cứu chính trị học so sánh và xã hội học chính trị, Stein Rokkan đã sử dụng khái niệm “mạng lưới” để chỉ sự tồn tại của các chủ thể tư nhân cùng với chủ thể nhà nước trong các quyết định chính trị⁽⁸⁾. Những năm 1974 và 1978, trong nghiên cứu về khoa học chính trị và chính sách công, Hugh Hecló và Aaron Wildavsky cũng đã sử dụng lý thuyết mạng lưới trong

phân tích quản trị chính sách, trong đó, quá trình chính trị được đặc trưng bởi sự hiện diện của các thành phần trong cấu trúc của “mạng lưới vấn đề”, bản chất tương tác của các chủ thể tham gia vào các quyết định chính trị được mô tả với bản chất của các thành viên trong cộng đồng, liên kết không chỉ bởi sự quan tâm đến lợi ích chính trị, mà còn mong muốn được đóng góp vào việc cải thiện hiệu quả chính sách⁽⁹⁾. Trong giai đoạn này, một loạt nhà khoa học phương Tây cũng sử dụng phương pháp tiếp cận mạng lưới chính trị vào các nghiên cứu như: Everett Rogers phân tích mạng lưới chính trị trong lĩnh vực truyền thông chính sách⁽¹⁰⁾; R.A.W.Rhodes tiên phong trong nghiên cứu mạng lưới chính sách, với sự phụ thuộc và thương lượng giữa các thành viên trong mạng lưới⁽¹¹⁾. Đặc biệt, David Knoke với các nghiên cứu cụ thể về việc sử dụng lý thuyết mạng lưới đến các hành vi chính trị, với hai mạng lưới cơ bản: Mạng lưới ảnh hưởng và mạng lưới thông tin đến các tiến trình chính trị và các quyết định chính trị của các thành phần tham gia mạng lưới⁽¹²⁾. Trên cơ sở các nghiên cứu ban đầu về lý thuyết mạng lưới và thực tiễn của thời đại, Manuel Castells trong bộ ba cuốn sách viết về Thời đại Thông tin đã đi đến kết luận về một “xã hội mạng” được hình thành từ sự chuyển đổi của xã hội công nghiệp sang xã hội thông tin, trong đó, mọi mối liên kết trong xã hội đều được kết nối và tác động lẫn nhau trong một mạng lưới toàn cầu⁽¹³⁾.

Từ những mối quan hệ giữa các thành phần trong cấu trúc mạng lưới chính trị, các nghiên cứu trong thời kỳ này chủ yếu tập trung phân tích vai trò liên kết ngang giữa nhà nước, đảng chính trị, các tổ chức chính trị, xã hội và người dân... Đây là tiền đề mới trong phân tích các giả thuyết chính trị, ở giai đoạn này các nhà nghiên cứu cũng chú ý hơn đến việc mở rộng phân tích các kết nối và tác động của mạng lưới đến lĩnh vực chính trị⁽¹⁴⁾.

Cùng với những tác động của bối cảnh thế giới và sự chuyển đổi của cách mạng công nghệ thông tin - xu hướng nổi bật trong lĩnh vực chính trị của các quốc gia chính là sự thay đổi căn bản từ trật tự chính trị theo hệ thống phân cấp sang hệ thống mở rộng theo chiều ngang gắn với mạng lưới chính trị và sự tham gia đa dạng của các thành phần trong xã hội, hướng tới việc bảo đảm dân chủ thực chất cho người dân. Bản chất của quá trình này chính là hệ thống chính trị không còn mang tính độc quyền của bộ máy quản lý nhà nước với cấu trúc quản lý tập trung, phân cấp cứng nhắc, thay vào đó là cấu trúc quản lý mở, với sự tham gia, phối hợp và quyết định các vấn đề chính trị của đông đảo các thành phần cấu thành nên mạng lưới chính trị. Theo đó, một trong những kết quả của các nghiên cứu ban đầu về lý thuyết mạng lưới là vào cuối những năm 1980 trong nghiên cứu khoa học chính trị ở nhiều nước phương Tây lý thuyết mạng lưới chính trị đã chính thức được thiết lập và trở thành xu hướng trong các nghiên cứu phân tích lý thuyết và kiểm nghiệm thực tiễn của lĩnh vực chính trị hiện đại.

3. Vai trò của lý thuyết mạng lưới chính trị trong nghiên cứu khoa học chính trị hiện đại

Thực tế, mạng lưới chính trị đang trở thành một trong những lý thuyết nghiên cứu quan trọng để hình thành mối quan hệ ngang hàng trong không gian chính trị. Vai trò của lý thuyết mạng lưới chính trị ngày càng được nâng cao và nhìn nhận như một quá trình phát triển tất yếu bởi sự phức tạp ngày càng gia tăng trong quá trình vận hành của nhà nước hiện đại, cũng như những tác động to lớn của khoa học, công nghệ gắn với quá trình truyền thông chính trị trong việc huy động sự tham gia rộng rãi của người dân vào các vấn đề chính trị. Trong bối cảnh toàn cầu hóa, một loạt các vấn đề không chỉ ở cấp độ quốc gia, mà còn là sự liên kết trong quy mô toàn cầu cần được giải quyết, vì vậy, với cấu trúc của nhà nước truyền thống theo hệ

thống phân cấp cứng nhắc, thiếu dân chủ sẽ không còn đủ nguồn lực để giải quyết các vấn đề tồn tại. Do đó, một lý thuyết nghiên cứu mới về sự phù hợp giữa mặt tổ chức hệ thống nhà nước với các thành viên và nguồn lực lớn hơn đủ khả năng giải quyết những vấn đề này đã xuất hiện. Việc thiết lập mạng lưới chính trị, vượt ra ngoài hệ thống phân cấp cổ điển được coi là một trong những giải pháp cấp thiết và có tính phù hợp với xu thế phát triển nhằm bảo đảm giá trị dân chủ ngày càng được hiện thực hóa. Sự thay đổi vai trò của nhà nước được mô tả hàm ý như việc chuyển đổi từ mô hình “cai trị” sử dụng quyền lực và áp đặt bằng hệ thống phân cấp hành chính theo chiều dọc, sang “quản trị” với việc mở rộng quyền tham gia chính trị của người dân vào các quyết sách chính trị, chú trọng sự phối hợp, liên kết và hỗ trợ của các thành phần tham gia mạng lưới đối với các công việc của nhà nước theo chiều ngang.

Trong quá trình tồn tại và phát triển, cục diện chính trị trên thế giới đã có nhiều sự thay đổi, trong đó cục diện thời kỳ chính trị cận hiện đại cũng có nhiều bước ngoặt quan trọng. Một trong những cột mốc quan trọng là Hiệp ước Westphalia năm 1648 với sự thiết lập khái niệm về nhà nước có chủ quyền và một khuôn khổ cho hệ thống các nhà nước độc lập trong quan hệ quốc tế⁽¹⁵⁾. Tuy vậy, đây cũng chỉ là những tiền đề cho một hệ thống quản trị ngày càng đa dạng và nhiều biến động của nền chính trị hiện đại. Thế kỷ XX là một những thời kỳ lịch sử tác động sâu sắc và phức tạp nhất đến toàn bộ tiến trình phát triển của nhân loại. Sau hai cuộc chiến tranh thế giới tàn khốc, với sự sụp đổ của hệ thống thuộc địa và sau đó là thời kỳ hai phe đối đầu đã hình thành một quá trình chuyển đổi phức tạp trong quan hệ quốc tế. Trong đó, cách thức vận hành nhà nước của nhiều quốc gia trên thế giới đã có sự thay đổi, nếu như trước đây, sự độc quyền của nhà nước trong việc thực hiện chức năng

đổi nội và đổi ngoại, thì trong bối cảnh phát triển mới, vai trò của người dân và các mạng lưới chính trị ngày càng được mở rộng để cùng tham gia giải quyết các vấn đề chính trị quốc gia. Thực tế, vai trò của lý thuyết mạng lưới chính trị ngày càng giữ vị trí quan trọng nhờ sự phát triển mạnh mẽ của kỷ nguyên công nghệ thông tin diễn ra trong Cách mạng công nghiệp lần thứ ba từ năm 1950 đến cuối những năm 1970. Cách mạng kỹ thuật số đã làm thay đổi đáng kể cách thức con người trao đổi thông tin và tài nguyên trên thế giới đến các vấn đề kinh tế, giáo dục, văn hóa, xã hội được mở rộng và lĩnh vực chính trị cũng không nằm ngoài sự phát triển này⁽¹⁶⁾.

Cách tiếp cận lý thuyết mạng lưới trong lĩnh vực chính trị không chỉ phản ánh sự phức tạp nảy sinh trong việc quản lý và giải quyết các công việc của nhà nước, mà còn thể hiện sự phức tạp trong đời sống xã hội với các nhu cầu, lợi ích và đòi hỏi ngày càng cao của người dân. Bản chất mối quan hệ chính trị đã thay đổi đáng kể trong những thập kỷ qua, các giá trị dân chủ đang ngày càng được đề cao trong các mô hình nhà nước, cụm từ “nhà nước vì nhân dân” đang được thay thế bởi “nhà nước của nhân dân” với yêu cầu và đòi hỏi ngày càng cao⁽¹⁷⁾.

Song hành cùng quá trình toàn cầu hóa và kỷ nguyên công nghệ thông tin là sự hiểu biết và nhận thức của người dân ngày càng được nâng cao, đặc biệt là nhu cầu và sự tham gia tích cực vào các công việc chính trị của nhà nước. Cùng với đó, sự đa dạng trong cấu trúc xã hội, phức tạp trong các mối liên kết giữa các nhóm dân cư khác nhau, sự phân bổ và bảo đảm lợi ích giữa các nhóm đối tượng trong xã hội đã dẫn đến việc gia tăng ngày càng lớn nhu cầu và kỳ vọng của người dân, cùng với những rủi ro và thách thức trong việc giải quyết các vấn đề xã hội. Chính những yếu tố này đã ảnh hưởng đến việc đánh giá và đồng thuận của người dân đối với hoạt động quản lý của nhà nước, cũng như niềm tin của công chúng vào cơ quan chính phủ hay các quyết

sách chính trị của bộ máy cầm quyền. Điều này đòi hỏi phải có cách tiếp cận mới, phương pháp quản trị đáp ứng sự vận động và thay đổi của đời sống xã hội.

Trên thực tế, lý thuyết mạng lưới chính trị đang cố gắng nghiên cứu và xây dựng lại mối quan hệ giữa nhà nước và xã hội hiện đại bằng cách sử dụng sự phức tạp nảy sinh trong xã hội như một điều kiện tất yếu cho việc quản trị. Giá trị của các mối liên kết trong mạng lưới cũng được tạo thành từ chính sự hợp tác, cạnh tranh hay tương quan về mặt lợi ích của nhiều thành phần trong mạng lưới. Nhà nước vẫn đóng vai trò quan trọng trong mạng lưới chính trị được xác định theo khả năng và hiệu quả giải quyết các vấn đề chính trị của quốc gia. Tuy nhiên, trong không gian mạng lưới, vai trò của nhà nước cũng có sự thay đổi, thể hiện ở việc nhà nước chủ động và cởi mở đối với việc huy động sự tham gia và đóng góp của người dân vào quá trình chính trị. Lý thuyết mạng lưới chính trị đòi hỏi quá trình quản trị quốc gia ngày càng cao, bởi tính phức tạp trong hệ thống xã hội, trong đời sống xã hội hiện đại không chỉ được xác định bởi các mối quan hệ xã hội, tính đặc thù của hệ thống chính trị, giá trị bản chất của chế độ chính trị, mà còn cả tính lịch sử, văn hóa trong đời sống chính trị của mỗi quốc gia, cũng như quá trình nhận thức về dân chủ của người dân mỗi nước.

4. Kết luận

Mạng lưới chính trị và phân tích mạng lưới chính trị ngày càng nhận được nhiều sự quan tâm và đóng vai trò tích cực trong nghiên cứu chính trị học. Trên cơ sở sử dụng phương pháp, công cụ để phân tích mối quan hệ của các chủ thể tham gia vào đời sống chính trị, lý thuyết về mạng lưới chính trị ngày càng hoàn thiện và định hình trở thành lý thuyết nghiên cứu độc lập, có khả năng phản ánh những thay đổi đã ảnh hưởng trong mối quan hệ chính trị và phương thức quản trị nhà nước trong những thập kỷ qua, cả ở cấp quốc gia và toàn cầu. Theo nhiều nhà

nghiên cứu, sự hình thành mạng lưới chính trị không chỉ là một thực tế tất yếu của hệ thống quản trị quốc gia và quốc tế, mà các cấu trúc mạng cũng trở nên phổ biến vì chúng cho phép chuyển đổi từ định dạng quản trị dựa trên các nguyên tắc thống trị sang mô hình linh hoạt và năng động dựa trên nguyên tắc trao đổi cùng có lợi, phối hợp vì mục đích chung □

⁽¹⁾ Kurochkin A.V. (2011). Politics in a network society: new structure and content. *Historical, philosophical, political and legal sciences, cultural studies and art history. Questions of theory and practice*. No. 3 (9). Part 2. pp. 113-117

⁽²⁾ Smorgunov L.V., Sherstobitov A.S. (2014). *Political networks: Theory and methods of analysis: Textbook for universities*. M.: Aspect Press Publishing House. 320 pp. | Knoke, D. (1994). *Political networks: the structural perspective (Vol. 4)*. Cambridge University Press, 1994. 308 p | Kahler, Miles, ed. (2011). *Networked politics: agency, power, and governance*. Cornell University Press. pp. 1–20. | Victor J. N., Montgomery A. H., Lubell M. (ed.). (2017). *The Oxford handbook of political networks*. Oxford University Press, 2017. pp. 1008.

Mikhailova, O.V. (2013). *Networks in politics and public administration: monograph*. M.: IKDU. 332 p. | Kurochkin, A.V. *The theory of political networks: prerequisites for formation and place in modern political science*. [Electronic resource]. M., 2010. Access mode: http://www.gramota.net/articles/issn_1997-292X_2011_8-3_26.pdf | Fertig, G. (Ed.). (2015). *Social networks, political institutions, and rural societies*. Brepols Publishers. 310 p.

⁽³⁾ Ferguson, N. (2017). *The square and the tower: networks, hierarchies and the struggle for global power*. Penguin Press. New York, USA. 480 p.

⁽⁴⁾ Wasserman, S. (1994). Social network analysis: methods and applications. *Cambridge University Press google schola*, 2, 131-134

⁽⁵⁾ Simmel, G. (2011). *Georg Simmel on individuality and social forms*. University of Chicago Press. | Moreno, J. L. (1957). *The first book on group psycho-*

therapy. | Levi-Strauss C. (1969). *Antropologie structurale*. P.: Librairie Plon

⁽⁶⁾ Griffith E. (1939). *The Impasse of Democracy: a Study of the Modern Government in Action*. New York, Harrison - Hilton books, inc. 380pp

⁽⁷⁾ Freeman, J. L. (1965). *The political process: Executive bureau-legislative committee relations (Vol. 13)*. Random House.

⁽⁸⁾ Rokkan, S. (1962). Approaches to the Study of Political Participation: Introduction. *Acta sociologica*, 6 (1), 1-8. | Rokkan, S. (1966). Electoral mobilization, party competition and national integration. *Political parties and political development*, 241-265. | Committee on Political Sociology. (1970). *Mass Politics: Studies in Political Sociology*. New York: Free Press

⁽⁹⁾ Heclio, H. and Wildavsky, A. (1974). *The private government of public money: Community and policy inside British politics*. London: Macmillan. 474 pp. | CLO, H. H. (2006). Issue networks and the executive establishment. *The Classics of Interest Group Behavior*, 259

⁽¹⁰⁾ Rogers, E. M. (1976). Communication and development: The passing of the dominant paradigm. *Communication research*, 3(2), 213-240

⁽¹¹⁾ Rhodes, R.A.W. (1981). Control and power in central-local government relations. Aldershot, GB. Gower and Brookfield VT: Ashgate, 232pp. | Marsh, D., & Rhodes, R. A. W. (1992). *Policy networks in British government*. Clarendon Press.

⁽¹²⁾ Knoke, D., & Kuklinski, J. H. (1982). *Network Analysis. (Quantitative Applications in the Social Sciences; Vol. 28)*. SAGE Publishing. | Knoke D. (1990). *Political networks: the structural perspective*. Cambridge University Press, 1990. – T. 4. | Knoke, D., Diani, M., Hollway, J., & Christopoulos, D. (2021). *Multimodal political networks (Vol. 50)*. Cambridge University Press

⁽¹³⁾ Castells, M., & Ince, M. (2003). *Conversations with Manuel Castells*. Oxford, Polity Press. p. 20

⁽¹⁴⁾ Bentley, A. F. H. (1967). *The process of government*. Harvard University Press. | Truman, D. B. (1951). *The governmental process: Political interests and public opinion*. New York: Alfred A. Knopf. | Truman, David B. (1960). *Communications on the Invention of Systems*. American Political Science Review 54 (2) (June): 494-495.

⁽¹⁵⁾ Philpott, D. (1999). Westphalia, authority, and international society. *Political Studies*, 47(3), 566-589

⁽¹⁶⁾ Dreyer, K. J., Hirschhorn, D. S., Thrall, J. H., & Pacs, M. (2006). *A guide to the digital revolution*. New York: Springer.

⁽¹⁷⁾ Smorgunov, L. V., & Sherstobitov, A. S. (2018). *Political networks. Theory and methods of analysis*. Limited Liability Company Publishing House Aspect Press.